

Tuleristsed

L. PÄRN,
endise Eesti Laskurkorpuse
komandör, kindralleitnant

— ● —
Lovati jõe kaldal asuv Velikije Luki linn oli viie raudtee ja seitsme maantee sõlm, kust hargnesid teed põhja, läände ja idasse. Saksa fašistid pidasid Velikije Luki kindlustamist ja enda käes hoidmist eriti tähtsaks. Seepärast olid nad ligi kuus kuud linna kaitseks ette valmistanud: vaenlane istus soojades, hästi sisustatud kindlustustes. Manööverdati selleks rajatud ühenduskäikudes. Vaenlasele olid suured laskemoonaja toiduvarud. Linna kaitsesid peaaegu kõigi väelike üksused, ühtekokku ligi terve armee, et hoida enda käes tähtsat strateegilist punkti Baltimaade ja Valgevene lähistel. Selle grupeeringu juhatajale oberst von Sassiile andis Hitler raadio kaudu käsu vastu pidada viimse meheni.

Nõukogude sõjameestel oli vaja suurt mehisust ja kangelaslikkust, et neis tingimustes peale tungida ja vaenlast purustada, ümber piirata ja hävitada ning säilinud riismed vangi võtta.

Niisuguses olukorras astus Eesti Laskurkorpuse oma tule-ristsefesse.

Ööl vastu 7. detsembril 1942 hakkas eesti korpuse Toropetsist liikuma, et asuda Velikije Luki all lähtepositsioonidele. Kolme ööga tuli kaht külavaheteed mööda, kus oli kuni 1,5 meetri paksune lumi, läbida ligi 130 kilomeetrit, s. o. iga ööga

üle 40 kilomeetri. Et rahu-ega sõjaajal polnud ma nii rasketes tingimustes teinud ega näinudki nii pikka marsssi.

10. detsembril 1942 asus Eesti Laskurkorpuse Velikije Luki operatsioonid ellu viima. 7. eesti laskurdiviisil tuli kujunenud olukorras (jõudude vähesuse tõttu) hakata kolme kilomeetri asemel läbi murdma 23 kilomeetri pikkust rinnet ja 249. eesti laskurdiviisil asuda kaitsele Velikije Lukist lääne pool.

Operatsiooni peaülesanne seis- sis selles, et võimalikult rohkem fašistlike vägesid tähtsamatest rindelõikudest — Leningradi alt Demjanski juurest ning kesk- rindelt Rževi ja Vjazma juurest ära tõmmata. Operatsiooni lähemaks eesmärgiks oli hitlerlaste vägede Velikije Luki grupeeringu ümberpiiramine ja hävitamine.

Eesti korpuse lahinguseni- neku puhul saatis EK(h)P Keskkomitee korpuse sõjameeste kirja, milles öeldi: «On sa- bunud see hetk, mida igauks teist on kannatamatult ooda- nud. Teie ja meie väeosa astub lahingusse eesti rahva igipõl- ste vaenlaste — saksa okupantide vastu. Eestlane on ikkagi saanud võimaluse saksa rööv- lilete kätte maksta, tasuta neile kõigi eesti rahva kannatuste ja viletsuste eest, mille põhju- seks on olnud ja on sakslased.

Olgu teie hoobid röövlite pih- ta halastamatud, hävitavad ja purustavad!»

Saabus 13. detsember, udune ja hägune. Kell 12 päeval hak- kas mürisema võimas etteval- mistav suurtükivägi. See kestis vahetpidamata kaks tundi. Siis väike paus, ja algas üldine kontsentreeritud tormijooks Velikije Lukile.

Kümne päeva kestsid verised lahingud, et piiramisrõngast ti- hedalt kokku tõmmata. Selle aja jooksul panid Eesti Laskurkor- puse sõjamehed toime sadu kangelas tegusid.

Haruldase külmaverelisuse ja osavuse pool- lest sai eriti kuulsaks kuulipil- dujapataljoni rüümakomandör leitnant Albert Kariste. Ta püü- dis granaate, mis vaenlane rünnaku ajal tema kaevikusse viskas, ja loosis neid vaenlase poole tagasi. Nii viskas ta taga- si viis granaati. Kuid sakslas- sed märkasid, et neile loobi- takse nende oma granaate ja viskasid kuuenda teise kohta. Kariste püüdis selle vasaku käega kinni, kuid tekkis väike viivitus ja granaat lõhkes vapr- a leitnandi käes, purustades käe- laba ja tekitades mitu killuhaa- va. Kui Karistel soovitati sidu- ma minna, ütles ta: «Kuhu? Mitte sammugi tagasi, ma jään teiega!»

Velikije Luki ründamise tei- sel etapil murti põhiliselt vaen- lase kaitse ja tema vastupanu hakkas nõrgenema. Meie väge-

de raudse rõngas surus teda järjest tihedamalt kokku. Lin- na lääneosas lüüa saanud vaen- lane hakkas Lovati jõest ida pool kiiresti uusi kindlustusi ehitama, mis olid pööratud ena- mikus läände, sest nüüd ootas ta sealt peamist hoopi ümber- piiratud vägede pihta ja eeskätt hoopi Eesti Laskurkorpusele.

Korpusele oli nüüd keeruline ülesanne: murda võimsa tule- rünnakuga vaenlase viimased kaitseliinid ja tugipunktid, tema väed hävitada ja riismed van- gi võtta. 2. jaanuaril 1943 kell 10 hommikul, pärast 30-minuti- list ettevalmistavat suurtüki- tulid, alustaski korpuse tormi- jooksu.

Algasid viimased visad la- hingud, mis kestsid ööd ja päe- vad. Need käisid kogu rindel, kusjuures kasutati kõiki relvalli- ke. Fašistide vihane vastupanu nõudis korpuse sõdureilt ja oh- vitseridelt suurt mehisust, jul- gust ja vaprust. Nüüd, mil võitlus käis otse linnas, tu- li eraldi vallutada iga maja, korrus ja isegi tuba. Olukord nõudis tegutsemist väikeste ise- seisvate liikuvate gruppide- na, kuhu kuulusid laskurid ja mit- mesuguse eriala võitlejad. Tegutsedes julgelt ja kiiresti, kuid ühtlasi ettevaatlikult ja osavalt, tungisid need grupid edukalt vaenlase kaitseesse.

Tormijooksu otsustavall päe- vil võis vaatluspunktiist palja silmaga näha, kuidas major Er- meli võitlejad tungisid tormi- jooksuga tellisetehasesse, kuidas 300. polk elektrijaama vallutas, kuidas 917. polgu 3. pataljoni esimesena raudteejaama tun- gis jne. Fašistide olukord läks kriitiliseks. Neil polnud enam kuhugi taganeda. Nad hakka- sid end grupikaupa ja üksikult vangi andma.

Algas üksikute vaenlase gru- peeringute likvideerimine. Alam- polkovnik Kundi allüksus valla- tas 16. jaanuaril depoo idaosa. Sellesama päeva õhtul valluta- sid alampolkovnik Võrgu ja ma- jor Kiljako allüksused tormi- jooksuga «valge maja»...

Korpuse luure oli kindlaks tei- nud garnisoni ülema parun von Sassi asukoha. Selle tähtsa punkti vallutamiseks loodi ope- rativgrupp major E. Lemmingu juhtimisel. Kui von Sassi punkri katusel oli lõhatud ligi tonn lõh- keainet, teatas tema adjutant, et parun on nõus end vangi andma. 16. jaanuaril 1943 kell 15.30 andis parun von Sassi end koos staabiga vangi.

Velikije Luki lahinguis sai Eesti Laskurkorpuse suuri koge- musi edaspidiseks võitluseks saksa fašistlike anastajate vastu. Velikije Luki elanikud aga ei unusta neid, kes andsid oma elu selle eest, et aiad ja pargid jälle õitseksid, et laste hääled rõõmsalt kõlaksid. Keset linna tõuseb noorte pärnade ja paplite vahelt obelisk viisnurkse tähega. See on mälestussammas Eesti Laskurkorpuse langenud sõjameestele.